

mezi sociálními skutečnostmi a osobami mládí Boženy Němcové na jedné straně a uměleckým zpodoběním těchto skutečností v Babičce je užitečnou cestou k pochopení pracovní metody B. Němcové a jejího uměleckého záměru.

Vztahy mezi dílem a skutečností nejsou však dány pouze thematem. Mukařovský ukázal, že na př. v jazykové struktuře básnického projevu se odrážejí některé skutečnosti vývoje společenského, tak na př. Nerudův způsob využití hovorové češtiny městského prostředí je paralelní s přesouváním těžiště českého společenského života z venkova do měst. (Poznámky k sociologii básnického jazyka, Kapitoly I.)

Historická konfrontace díla se skutečností dobovými rekonstruuje jakousi ideální, historicky danou situaci, t. j. předpoklad, že by vnímatel mohl skutečně všechny tyto vztahy znát a postřehnout. V dobách blízkých vzniku díla může se vnímání čtenáře této situaci přibližovat. Není však možno z toho vyvozovat, že by jen za těchto předpokladů mohlo být dílo skutečně poznáno nebo esteticky plně vnímáno nebo že by takové vnímání bylo s hlediska uplatnění významové stránky v díle vždy žádoucí. Každé dílo podává nám jisté „sdělení“ o skutečnosti; tato skutečnost v díle básnickém je vždy součástí strukturní výstavby díla a jako takovou můžeme ji ovšem sledovat bez zření k skutečnosti, ležící mimo svět vlastního díla. Při estetickém vnímání díla, jež pochází z jiné doby, konfrontujeme přirozeně s dílem své pojetí skutečnosti, určované ovšem nejen subjektivně, ale i dobově a společensky; toto pojetí má na povahu estetického vnímání daleko větší vliv než uměle konstruovaná skutečnost historická. Na tom nic nemění okolnost, že vzdělaný čtenář se dovede do jisté míry při vnímání vžít i do starší dobové situace, ovšem jen velmi schematicky.

Dějiny ohlasu literárních děl

Postavili jsme do středu literárně historického zkoumání dílo a sledovali jsme možnosti jeho studia s hlediska vývoje literární struktury a s hlediska jeho geneze. Přistupujeme nyní k třetímu hlavnímu úkolu literárně historického studia. Dílo literární je strukturální estetikou chápáno jako znak estetický, který je určen veřejnosti. Musíme tedy mít stále na mysli nejen jeho existenci, ale i jeho recepci, musíme přihlížet k tomu, že je obcí čtenářů esteticky vnímáno, interpretováno a hodnoceno. Teprve tím, že dílo je čteno, dochází k jeho realizaci estetické, teprve takto se stává v povědomí čtenáře estetickým objektem. S estetickým vnímáním je však v těsné souvislosti hodnocení. Hodnocení předpokládá měřítka hodnocení, jež však nejsou stálá, takže i hodnota díla není s hlediska historických pramenů veličinou stálou a neproměnnou. Právě proto, že měřítka hodnocení a hodnoty literární se neustále v dějinném vývoji proměňují, je přirozeným úkolem historické vědy zachytit tyto proměny.

Literární dílo, jakmile bylo uveřejněno nebo rozšířeno, stává se majetkem veřejnosti, která k němu přistupuje s hlediska dobového cítění uměleckého. Poznat toto dobové cítění umělecké v oblasti literární je předním úkolem historikovým, aby mohl pochopit i ohlas děl a jejich aktuální hodnocení. Při studiu vývoje literárního jsme se zabývali dílem jako článkem vývojové řady bez ohledu na to, jak dílo skutečně esteticky působilo a jak bylo hodnoceno, s úkolem postihnout jeho vývojovou hodnotu; nyní se přenáší pozornost k dílům jako estetickým objektům a k dílům jako estetickým hodnotám. Musíme za tím účelem studovat vývoj estetického povědomí, pokud má vlastnosti nadosobní a zahrnuje v sobě dobový vztah k slovesnému umění. Subjektivní prvky

hodnocení, vyplývající z okamžité psychické dispozice čtenáře nebo z jeho osobních sympatií nebo antipatií, musí historická kritika pramenů oddělit od dobového postoje k literárním projevům, poněvadž cílem našeho poznání jsou právě ony rysy, jež mají charakter historické obecnosti. Jde nám vlastně o restituci literární normy v historickém vývoji za tím účelem, abychom mohli sledovat vztahy mezi touto vývojovou řadou a vlastním vývojem literární struktury. Je přirozené, že něco s hlediskem této normy vstupuje do díla při jeho vzniku. Mukařovský charakterisoval s tohoto hlediska literární dílo jako „dynamickou rovnováhu rozličných norem, aplikovaných zčásti kladně, zčásti záporně“ (La norme esthétique, Travaux du IXe congrès int. de philosophie XII, 3, str. 75).

Po této stránce sledovali jsme tento vztah již v části, zabývající se genesí díla, ale vedle toho právě existence souboru dobových norem určuje, jakým způsobem se dílo začleňuje do literatury. Mukařovský v zmíněném článku popsal základní vlastnosti estetické normy. Její vztah k novým dílům je určován dynamickým napětím, při čemž má dílo často schopnost posunout normu jiným směrem, od původní normy odlišným. Nemusí proto býti dílo vždy hodnoceno kladně, shoduje-li se s normou, poněvadž estetické očekávání může býti zaměřeno k něčemu novému, odlišnému od normy. Pozorujeme-li nyní literární normy takto pojaté ve vývojové kontinuitě, máme možnost sledovat i vzájemné vztahy této normové historické řady k historické řadě existujících literárních děl, tedy k vývoji literární struktury. Vždy je mezi nimi jistá paralelní souvztažnost, poněvadž obě tvorby, tvorba normy i tvorba nové literární skutečnosti, vycházejí ze společného základu, z literární tradice, kterou překonávají. Přes to však nelze obě řady ztotožňovati, neboť celá

rozmanitost života literárních děl vyvěrá právě z dynamického napětí mezi dílem a normou. Nejobvyklejší případ je, že literární vývoj předejde literární vkus, takže literární norma pokulhává za literárním vývojem (na příklad případ Máchův nebo Nerudův). Může se však stát, že dojde k případu opačnému, zvláště když kritické, kteří přejímají funkci nositelů vývoje literární normy, kladou postuláty, jež jsou teprve dodatečně uskutečňovány literární tvorbou (u nás případ Šaldův). Musíme totiž míti na mysli, že estetické vnímání není určováno jen konvencemi tradičními, ale i touhou po nových konkrétních dílech, jež by odpovídala neurčitým, spíše vnitřně cítěným než vyslovitelným představám o literárním krásnu dosud neuskutečněném. Základem hodnotící normy určitého období je ovšem jistý stav literární struktury, ale za předpokladu, že je předmětem stálého překonávání, takže jen výjimečně literární norma ustne na přímé stabilisaci. Stává se však, že existuje literární teorie jako norma, aniž je naplněna literární skutečností, a to buď jako historická anomalie (různé dogmatické poetiky), nebo jako programní utopie, po případě se postulát neuskutečňuje v plném rozsahu.

Literární normy a postuláty tvoří východisko pro hodnocení. Literaturu daného období si nesmíme představovat jen jako soubor existujících děl literárních, ale stejně jako soubor literárních hodnot. V okruhu zájmu a znalosti literárního obecnstva určitého národa nebo určité společenské vrstvy v dané chvíli je jisté množství děl, seřazených v jistou hierarchii hodnot. Každé nové dílo včleňuje se nějakým způsobem do této literatury a je zcela instinktivně hodnoceno svými čtenáři. Toto hodnocení má ovšem pro stabilitu žebříčku literárních hodnot teprve tehdy význam, bylo-li zveřejněno. Odtud důležitá funkce kritiků.

Tak jako jest úkolem historie literární zachytit celé bohatství vztahů, vyplývající z polarity literárního díla a skutečnosti, musí se stát předmětem historického popisu i dynamika, určovaná polaritou díla a čtoucího obecnstva. Takto zachycujeme v pravém slova smyslu literární život, v němž se díla stávají záležitostmi estetického vnímání a hodnotou, mající často dosah nejen v oblasti estetické, ale i v celém životě společenském daného kolektiva čtenářského.

Shrneme-li nyní hlavní úkoly literární historie v okruhu dané polarity mezi dílem a způsobem jeho vnímání, pak lze je vypočítati takto:

1. Rekonstrukce literární normy a souboru literárních postulátů daného období.
2. Rekonstrukce literatury daného období, t. j. okruhu děl, jež jsou předmětem živého hodnocení, a popis dobové hierarchie literárních hodnot.
3. Studium konkrétních děl literárních (současných i minulých), t. j. studium té podoby díla, s jakou se setkáme v pojetí dané doby (zejména v konkrétní kritické).
4. Studium dosahu působivosti díla v oblasti literární i mimoliterární.

Všechny tyto dílčí úkoly jsou ovšem ve vzájemném vztahu a vzájemně se prostupují. Nejde přirozeně jen o soupis všech faktů, které souvisí s danými úkoly, ale jde o zjištění základních tendencí vývojového procesu. Sama povaha tohoto procesu, prováděného stálým směřováním k proměnlivosti, zabraňuje ovšem, abychom došli k zákonům v přírodovědném smyslu, zvláště když musíme mít na mysli, že v společenském organismu vnímatelů literárních produktů najdeme vedle sebe několik vrstev, tíhnoucích vždy k jiné normě, ať již toto rozruznění je určováno generačně (literární norma synů,

otců, dědů), nebo vertikálním členěním literárního publika (literárně esteticky kultivované čtenářstvo, široká čtenářská obec, čtenářstvo periferních literárních produktů). Právě proto pečlivá analýza literárně historická bude se vyhýbatí takové generalisaci, jež by nepřihlížela k bohatému rozčlenění literární normy. Právě vědomí existence místního, generačního i vertikálního rozčlenění čtenářského publika vybízí k studiu vzájemného vztahu literárního vkusu těchto čtenářských společenských vrstev.

Se studiem úkolů, jež jsme výše vyjmenovali, vynořují se však další problémy metodické. Můžeme zde naznačit jen ty nejdůležitější.

1. Rekonstrukce literární normy. Jaké jsou prameny studia literární normy?

1. Normy jsou obsaženy v literatuře samé, t. j. v těch dílech, jež jsou čtena, oblíbena a jimiž jsou měřena a hodnocena nová nebo ostatní díla literární.

2. Normativní poetiky nebo dobové literární teorie umožňují nám poznat „pravidla“, jimiž se „má“ řídit literatura daného období.

3. Projevy kritického hodnocení literatury, hlediska a metody tohoto hodnocení a kritické postuláty zaměřené k literární tvorbě jsou pramenem nejvydatnějším. Zejména k této kritické činnosti se upíná pozornost historikova, poněvadž ta je takřka jediným pozůstatkem aktivního a hodnotícího vztahu čtenáře k dílu. *Kritik* v souboru fyzických osob, účastníků se literárního života a sdružujících se kolem díla, má svou vymezenou funkci, jeho povinností je vyslovit se o díle jako estetickém objektu, zachytit konkrétní díla, t. j. jeho podobu s hlediska estetického a literárního cítění doby, a vyslovit se o jeho hodnotě v soustavě platných hodnot literárních,

při čemž svým kritickým soudem určuje, do jaké míry dílo splňuje postuláty literárního vývoje. Je na literárním historikovi, aby pozoroval, jak tuto funkci kritikové daného období konají, jako je jeho úkolem, aby posoudil, jak svou funkci vzhledem k daným úkolům literárním konají básníci. Jsou období, v nichž kritika je spíše brzdícím elementem vývoje, jindy naopak je jeho vzpruhou, jsou období, kdy pomáhá obecnstvu v přeměně vkusu, kdežto jindy je na stráži vzhledem k tradičním hodnotám minulosti. Jsou však i okamžiky, že některou ze svých funkcí zanedbává, na příklad hodnocení nebo popis konkrétní, což má přirozeně své důsledky v soustavě dobových hodnot: hierarchie hodnot je rozkolísána a literární vkus se ocítá v stadiu nevyhraněné mnohoznačnosti.

Kritik vychází z jistých postulátů a užívá jisté metody, kterou se historik snaží poznat. Metody kritické nesmíme ztotožňovati s metodami vědecké analýzy díla nebo s postupem literárně historickým. Tak na příklad silně zdůrazněné stanovisko psychologující v kritice na rozhraní století (na příklad Hennequinova estopsychologie) není jen důsledkem vědeckého poznání důležitosti psychologických momentů v díle, ale je v souvislosti s literární normou, zdůrazňující psychologické elementy jako postulát v literární tvorbě. Metody kritické pomáhají konkrétně hodnotit dílo s hlediska daných postulátů, metody literárně historické umožňují pochopit a vyložit dílo v souvislosti s ostatními historickými jevy. Často se ovšem v minulosti stávalo, že hranice obou oblastí byly v praxi překračovány, kritik se mimoděk stával historikem (F. X. Šalda) a historik se stával kritikem (A. Novák). Proto se do jisté míry mohou stát pramenem pro poznání normy i literárně historická díla, zvláště v těch dobách literární historie, jež zdůrazňovaly hodnotící soud, vy-

slovený nezávisle na historických skutečnostech, ale s hlediska daných postulátů. Ovšem tu nutno postupovat opatrně a v každém případě individuálně.

Mluvíme-li o normě a postulátech, je třeba zdůraznit, že postuláty se nemusí týkat pouze způsobu uspořádání materiálu s hlediska technického (pravidla). Mukařovský v zmíněném článku řadí k normám i postuláty etické, sociální, náboženské, filosofické atd., tedy ty, jež se týkají tematických otázek literatury a staví literaturu s tohoto hlediska před úkoly, jež má zvládnouti v slovesném díle s estetickou funkcí. Lze i opačně sledovat, jak vnímání díla se pohybuje v okruhu dobových životních nebo ideových postulátů, které mají vliv i na jeho estetické hodnocení. Při vnímání kteréhokoliv díla uměleckého s tematickými prvky se uplatňuje vždy vztah mezi realitou životní a životními hodnotami na jedné straně a realitou uměleckými prostředky sdělovanou na druhé straně, takže i hodnocení je výsledkem složitého procesu, podmíněného celou dobovou strukturou života a jeho hodnot, jak to vyložil Mukařovský v knize „Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakty“. Každé dílo, jež se stává předmětem hodnocení, naráží i v těchto souvislostech na zvyklosti a konvenční představy vnímajícího kolektiva, takže na jejich pozadí se uskutečňuje dobová konkrétní hodnocení díla, ať již hodnocení je kladné nebo záporné. Dílo s tematem neobvyklým a tradicí literární nebo společenskou nepodepřeným jeví se jako porušení normy stejně jako nové umělecké zvládnutí tematiky, obvyklé v současné normě.

Posuzování literárních děl s hlediska ideí náboženských, sociálních, etických atd. může být v literární normě tak silně zdůrazněno, že estetická funkce díla je živě pocítována jen tam, kde je podporována shodným ideovým zaměřením (připomeňme náboženské stano-

visko v literatuře středověké). Jsou ovšem jisté hranice mezi estetickým vnímáním díla a jeho ideovým posuzováním; jakmile hodnocení díla směřuje jen k skutečnosti, o které dílo něco sděluje, a přestává se zajímat o dílo samé a jeho výstavbu, jakmile je dílo posuzováno jen s hlediska pravdivosti podávaného sdělení a ne také s hlediska způsobu básnického projevu v existujícím textu, tu je z okruhu pozorování vymýcen právě ten podstatný element, jenž odlišuje tak výrazně estetický znak od ostatních znakových souborů, které mají funkci jen sdělovací. Toto pozorování, soustředěné jen k sdělení, nepatří již do oblasti vlastního zkoumání literárního, může se však stát předmětem studií kulturně historických, pro něž literární dílo je pramenem. S hlediska metodického musíme však vždy mít na mysli, že dílo literární vzhledem k estetické funkci je možno posuzovat jako historický pramen jen s jistou opatrností a pod podmínkou respektování jeho funkce, poněvadž této funkci může být podřízeno i sdělení v daném díle, zvláště když velmi často díla směřují k mnohoznačnosti, umožňující několikero významovou interpretaci.

2. *Rekonstrukce hierarchie hodnot v literatuře daného časového okruhu.* Jest již v samé podstatě lidského vztahu ke skutečným a jevům, jež nás obklopují, že jsou hodnoceny a s hlediska své hodnoty zařazovány do celých soustav platných hodnot. V hodnocení je zahrnuta touha po překonání nejistoty, neurčitosti ve vztahu individua a celé lidské společnosti k jevům, a hodnocení provází i vnímání estetické. S hlediska literárního jde zde o neustálé vyrovnávání napětí, vyplývajících z existence literárních děl na jedné straně a celkového nastrojení čtenářského vnímání na druhé straně, jinak řečeno, střetává se tu v hodnocení struktura díla se strukturou literární normy.

Pozornost literárního historika se obrací k tomu, co tvoří rozsah a obsah literatury v dané chvíli vývoje. Máme tu na mysli literaturu živou, pokud je součástí čtenářského povědomí, nejde zde o historické literární hodnoty, které jsou mimo okruh intenzivního čtenářského zájmu a jež jsou proto trvale nebo dočasně bez aktivní estetické působivosti. Tato rekonstrukce živého repertoiru literárního má svou důležitost pro poznání literární normy daného období a pro studium proměnlivosti literární životnosti jednotlivých děl nebo autorů. Sledujeme, která díla byla oblíbena z autorů současných i minulých, sledujeme, jaký byl vztah k současným i minulým směrům literárním. Uvědomujeme si, že ne každé dílo, jež vyjde, najde své začlenění do soudobých literárních hodnot, ačkoliv se později stane třeba hodnotou nepopěrnou (Máchův Máj); jsou ovšem díla, jež se stávají jen historickými hodnotami hned při svém vzniku. Naopak se stává, že do okruhu živé literatury jsou včleňována díla, jež z literatury „vysoké“ byla již dávno vyřazena nebo do ní dosud nebyla vůbec začleněna jako díla nižšího literárního vkusu (kult lidové písně, kult kramářského popěvku). Při studiu literárního povědomí dané doby platí jako metodický příkaz zvláště bedlivý ohled na sociální podklad diferenciacie literárního vkusu. Lze sledovat, v jakém vztahu je literární repertoír širokých vrstev čtenářských k repertoiru čtenářů „vysoké“ literatury, jaké je rozpětí v čtenářských zálibách, zdali je obec čtenářská kompaktní a homogenní ve svých zálibách literárních nebo zdali se rozpadá na několik uzavřených skupin atd. Ocítáme se tu u úkolů, jež mají charakter sociologický; dopouštěl by se však omylu badatel, který by vznik literární normy jednotlivých společenských skupin vykládal jen z životních podmínek dané skupiny a zapomínal na sílu literární konvence a tradičních lite-

rárních postupů, vyplývajících z povahy materiálu. Že tu jisté vztahy mezi literárním vkusem a životními podmínkami určité společenské vrstvy jsou, o tom nelze pochybovat, ale k příčinnému výkladu podřízenosti není tu dosti objektivních podmínek. Obdobně jako ve vývoji literární struktury hlavní příčinné elementy vývojové jsou imanentně obsaženy v předcházejícím stavu literatury, je i vývoj literární normy určován především příčinami, jež mají svůj původ v organizaci strukturních prvků literární normy, neboť nová vývojová etapa klade do popředí právě ty složky, jež v předcházející normě byly zanedbány. Je tedy možno i vývoj literární normy vyložit strukturalisticky. Přes to však se může i zde při tvorbě normy a dobové hodnoty do jisté míry uplatnit také zásah heteronomních prvků. Nakladatel, knihkupecký trh, reklama, to jsou činitelé, kteří mohou působiti na hodnocení, ale obdobně i náhlé zvraty v politickém dění nebo politický tlak mohou přispívat k změně normy. Historik sleduje vztah těchto heteronomních elementů k imanentním podmínkám nové organizace literární normy a pozoruje, zda tyto vnější zásahy autonomní vývoj zrychlují nebo zpomalují, nebo jak nové normy a nová hodnocení přes vnější rušivé zásahy nalézají své tlumočníky a interprety, nebo jak se snaží vymknout se nátlaku tak, aby byl neúčinný. Není vždy skutečnou normou to, co se za ni vydává. Vnější zásahy mohou také přispěti k tomu, že cesty literární produkce a literární normy se od sebe oddálí, přesto však nemůže tento rozpor jíti tak daleko, aby zmizely všechny styčné body, neboť literární norma, i když sama má vliv na vznikající díla, přece jen je více méně závislá na existující literární tvorbě. Postuláty mohou sice dočasně vybočiti velmi podstatně z možností daných literárními situacemi, ale nemá-li se představa o tom, jak by literatura měla vypa-

dat, pohybovat neustále jen v oblasti fikce, musí vycházet z literární skutečnosti jako základu pro další usilování.

9. *Ohlas literárních děl a jejich konkretisace.* Literární historii, chce-li vystihnouti podstatné rysy literárního života, nezáleží jen na tom, aby zjistila kladné nebo záporné hodnocení literárního díla nebo aby došla k jistým závěrům o vkusu obecnstva, ale jde jí mnohem více o to, aby sledovala v historickém sledu konkrétní podobu literárních děl, jak se vytváří při četbě s estetickým zaměřením. V starší době literární historie pracovala s jednotlivými díly jako hodnotami danými a sledovala, jak tato hodnota je pochopována a objevována kritikou a čtenáři. Rozdíly a nesrovnalosti v hodnocení byly vykládány jako omyly a nedostatky literárního vkusu za předpokladu, že existuje i jediná „správná“ estetická norma. Literární historikové, estetikové a kritikové se však nikdy na té jednotné a „správné“ normě nesjednotili; poněvadž tedy není správná a jednotná estetická norma, není také i jednotné hodnocení a dílo se může stát předmětem několikrátého hodnocení, při čemž se jeho podoba v myslí vnímajícího (koncretisace) neustále mění. Termínu konkretisace užil po prvé Roman Ingarden v knize *Das literarische Kunstwerk*. Vyslovil také požadavek zkoumání života literárních děl v konkretisacích. Ingarden vidí strukturu díla osamoceně a staticky, bez zření k dynamice vývoje nadřazené struktury literární; proto se domnívá, že dílo může býti konkretisováno tak, že jsou uplatněny všechny estetické kvality díla; rozdíly konkretisace se vztahují jen na ty složky díla, jež jsou již ve své podstatě neúplné a vyžadují doplnění v představivosti čtenáře (na př. schemata popisu). Máme-li však na myslí historický stav struktury v díle zahrnutý na jedné straně a vývojovou řadu měnící se literární normy na

druhé straně, uvědomujeme si, že nejen místa nedopověděná, ale estetická účinnost celého díla a tedy i jeho konkretisace je podrobena neustálým změnám. Jakmile je dílo při vnímání zapojeno do nových souvislostí (změněný stav jazykový, jiné literární postuláty, změněná struktura společenská, nová soustava duchovních i praktických hodnot atd.), mohou být v díle pocítovány jako esteticky účinné právě ty vlastnosti, které dříve v díle jako esteticky účinné pocítovány nebyly, takže kladné hodnocení může být opřeno o důvody zcela protichůdné. Je právě proto úkolem literární historie sledovat ony proměny konkretisací v ohlase literárních děl a vztahy mezi strukturou díla a vyvíjející se normou literární, poněvadž takto věnujeme pozornost vždy dílu jako estetickému objektu a sledujeme společenský dosah jeho funkce estetické. Kladli-li jsme při studiu vývoje literárního důraz na poznání toho, čím dílo je v řadě existujících děl, klademe při studiu literárního života důraz na to, čím se dílo při estetickém vnímání skutečně stalo v myslích těch, kdo tvoří literární veřejnost. *Životnost díla závisí na tom, jaké vlastnosti dílo v sobě potenciálně zahrnuje vzhledem k vývoji literární normy. Jestliže literární dílo je i při změně normy hodnoceno kladně, znamená to, že má větší životní rozpětí ve srovnání s dílem, jehož estetická působivost se vyčerpává se zánikem dobové normy.* Ohlas literárního díla je provázen i jeho konkretisací a změna normy vyžaduje i novou konkretisaci díla. S metodického hlediska je nutno zdůraznit, že pramenem budou především kritické konkretisace, poněvadž usilují o vyrovnání se s dílem s hlediska celé soustavy hodnot a přispívají k včleňování díla do literatury; v kritických posudcích je také provedena argumentace toho, co se líbí nebo nelíbí. Nevýhodou je, že máme jen zápis o konkretisaci a naše prameny nemají vždy stejnou hod-

notu, takže historický obraz života literárního díla je nutně závislý na bohatství a kvalitě pramenů. (Srov. Slovo a slovesnost VII., 113/132.)

Zvláštní metodické problémy vznikají, sledujeme-li ohlas díla v cizím prostředí literárním. Již překlad je v jistém smyslu konkretisací, kterou provádí překladatel. Čtenářský a kritický ohlas díla v cizím prostředí bývá velmi často zcela odlišný od ohlasu v domácím prostředí, poněvadž i norma je odlišná.

4. *Literární i mimoliterární působivost literárních děl.* Dosud jsme mluvili o působivosti literárního díla, jak se projevuje u čtenáře a zvláště u typických prostředníků mezi díly a čtenáři, u kritiků, tehdy, když dílo je objektem estetického vnímání. Ale dílo, které v jisté podobě působí na čtenáře, může mít vliv i na jejich jednání, myšlení a cítění, neboť se stává součástí jejich duchovního života. Především má vliv na literární vkus čtenářů-básníků a může proto působit, třeba i bez jejich vědomí, na jejich literární tvorbu. Ocítáme se tu u problému vlivu, který jsme již sledovali s hlediska genetického (viz str. 361 a n.). Tam jsme vycházeli od hotového díla a sledovali jsme okolnosti, jež působily na jeho vznik a tvar, takže jiné literární dílo se mohlo objevit jako pramen nebo činitel přispívající k tomu, že dílo nabylo své existující podoby. Nyní užijeme opačného postupu: ve středu pozornosti není dílo ovlivňované, ale dílo ovlivňující, a naším úkolem je postihnout všechny ty jevy literární, jejichž vznik nebo estetická působivost je závislá na existenci sledovaného díla. Máme-li mluvit o literární působivosti díla, nesmíme kromě případů přímého vlivu uvědomělého nebo bezděkého zapomenouti i na ty případy, kdy nová literární díla se mohou plně esteticky uplatnit na pozadí díla staršího, od něhož se odrážejí jako od svého

protikladu. Bývá to tam, kde je na příklad látka stejná, ale pojetí je odlišné, nebo je zachována fabule a mění se výrazové prostředky (Zeyerovy „Obnovené obrazy“) nebo kde jde o umělecky nové vyrovnání s uměním starším (na př. Horovy Máchovské variace).

Vedle působivosti literární můžeme sledovat působivost díla v oblasti mimoliterární, zvláště když rozvinutí nějakého problému prostředky literárně estetickými přispělo k jeho řešení v životní praxi. Je obecně známo, že právě estetické kvality básnického díla mají možnost tak mocně působit na vznětlivost čtenářů, že způsob, jímž jsou zachyceny nebo naznačeny vztahy ke skutečnosti, mohou mít vliv na jejich jednání. Připomeňme jen známé případy, jak typy literárních postav působí na stylisaci společenských typů dobových, jak morálka díla ovlivňuje morálku společnosti, jak společnost přirrhne dílu funkce v boji za uskutečnění určitých postulatů sociálních, hospodářských, národních atd. Zvláštní místo po této stránce má tendenční literatura nebo t. zv. didaktické básnictví, kde ohled na mimoliterární působivost je součástí záměru autorova. Při takovém studiu ocítáme se však již na půdě, kde se literární historie střetává se zájmy jiných historických věd, které se svého hlediska mohou rozsah této mimoliterární působivosti posouditi často lépe než literární historik, soustředěný k oblasti jevů literárních.

Literárně historické celky

Hlavní úkoly studia literárně historického, rozvržené zde do tří oddílů, v nichž se dostává pozornosti slovesnému znaku estetickému jako faktu historickému s hlediska jeho místa v řadě ostatních slovesných projevů s funkcí

estetickou, s hlediska jeho genese a vztahu k historické skutečnosti a s hlediska jeho recepce mohou býti sledovány na materiálu rozličným způsobem omezeném. Nejzákladnějším a nejpřirozenějším celkem je dílo. Literární historie však odedávna spěla k celkům vyšším, zvláště proto, že dílo je sice fakt historický, ale jeho historičnost je dána pouze souvislostmi s ostatními literárními jevy, jeho dynamiku vývojovou lze sledovati pouze na pozadí ostatních jevů. Přirozeným celkem je i autor, t. j. problematika daná existencí děl, pocházejících od jednoho básníka. Vyšším celkem je národní literatura, kde jednota celku je určována materiálem, jazykem a kulturní a společenskou ohraničeností prostředí, v němž díla vznikají a jsou vnímána. Jiný směr studia historického je určován zájmem o určité typy organizace literární struktury (literární druhy), zájmem o literární postupy, zájmem o jednotlivé složky literární struktury. Ve všech těchto případech jde nejčastěji o otázky theoretické vědy o literatuře (poetiky), jež jsou však demonstrovány v historické proměnlivosti a podmíněnosti ve vztahu k ostatním jevům literárně historickým. Východiskem se mohou státi i konkrétní náměty a historické studium nám ukáže proměnlivost jejich literárního zpodobování a podávání. V tomto případě může býti východiskem i skutečnost (na př. dějinná událost), ale pozornost je zaostřena k literárnímu znaku.

Při studiu díla, autora, historie poetiky a tematiky i při studiu národní literatury, t. j. při studiu těch jevů, jež jsou pokud možno pevně ohraničeny a vymezeny, snaží se historik dojiti k takovým obecným historickým celkům a pojmům, jež by mu umožnily bližší klasifikaci materiálu a jež by se samy staly předmětem studia. Rozsah a vnitřní obsah těchto celků musí býti určen právě analytickou i synthetickou prací literární historie. Je